

Ailə hüququna dair baxışlar, təlimlər və konsepsiyalar

Qadın hüquqlarına aşığadək cərəyanlar və konsepsiyalar daxildir. Rəna Mirzəzadə yazır: "Liberal-reformist istiqamət (B.Fridan və onun "Qadınların Milli Təşkilatı"ndan olan həmkarları təmsil olunur), əsasən, Maarifçilik əsasında yaranmış və sonradan M.Uolstonkraft və K.Millet tərəfindən işlənilib-hazırlanmış fikirlərin davamçılarını birləşdirirdi. Qadınların bərabər hüquqsuzluğunun səbəblərini liberal feministlər qadınlarda müəyyən olunmuş vətəndaşlıq və hüquqi azadlıqlarının olmamasında görürdülər. Məhz bu səbəbdən, problemin həlli kimi, sosial-iqtisadi və hüquqi reformaların keçirilməsinə üstünlük verirdilər.

Sosial cərəyan (Z.Ayzensteyn, L.Gordon, M.O'Brayen və başqaları) marksist və feminist baxışları sintez edirdilər. Qadınların hüquq bərabərliyinin pozulmasının əsas səbəbi kimi xüsusiyyətçilik və cəmiyyətin sinfi strukturu götürülürdü. Buna bənzər fikirlər F.Engelsin "Ailənin, xüsusi mülkiyyətin və dövlətin mənşəyi" əsərində öz əksini tapmışdır. Lakin proletar hərəkatından ayrıldıqda xüsusi qadın hərəkatının olmasının qəti səbəblər, ola bilər; bu, qadının yaşadığı mühitdən (dar mənada ailə çərçivəsində), yaşından və dünyagörüşündən də asılıdır.

"Ailədə psixoloji sabitliyi saxlamaq" bəndindəki birinci suala kişilərin və qadınların verdikləri cavablarda önəmli fərqlər diqqəti cəlb edir. Əksər kişilər qadına hörməti xüsusi göstərməklə yanaşı, bəzən onların burdan sui-istifadə edərək, ailədə kişinin mövqeyini zəiflətdiklərini də qeyd edirlər. Bir qism qadınlar ailədə "kişinin yeri birinci olmalıdır" fikrinə tərəfdar olublar. Bir qism qadınlar isə, ailədə psixoloji sabitliyin yaranmasında tərəflərdən hər ikisinin eyni dərəcədə məsul olduqlarını bildirirlər. Bununla, qadın qururu və iradəsinə yüksək qiymət veriblər və göstəriblər ki, ailədə kişinin peşəsinə, sənətinə, özünəməxsus iş qabiliyyətinə qiymət verdikdə və yaxud əksinə, qadın əməyini qiymətləndirdikdə, münasibətlər bərabər ahəngdarlığı tənzimlənmiş olur. Burada repsodentlərin bir qismi də ailədəki psixoloji sabitliyin saxlanılmasında xarakterin səciyyəvi əhəmiyyəti olduğunu qeyd edərək, qarşılıqlı ünsiyyətdə təmkini, yaxşı ev sahibi olmağı, mərifətliyi, tərbiyəni, düzlüyü, səmimiyyəti, sədaqəti, ailəyə bağlılıq kimi keyfiyyətləri əsas göstəriblər və onlar kobudluğu, kinli olmağı, laqeydliyi, ailənin şərəf və ləyaqəti haqqında düşünməməyi evdəki sabitliyi pozan amil kimi qiymətləndiriblər. Deməli, kişi-qadın münasibətləri ailədəki psixoloji sabitliyin ən mühüm əlamətidir. "Yaxşı qa-

dın", "yaxşı kişi" ifadələri, bilavasitə "yaxşı ailə", "sabit ailə" deməkdir. Dövr dəyişdikcə, ailə də dəyişir. Burada münasibətlərin təkmilləşməsi, inkişafı, xüsusilə qeyd olunmalıdır. Oğlanların və qızların birgə təhsil alması, birgə işləməsi onların arasındakı fərqi nizamlayır. Bu, ailədə də özünü göstərir. Sorğudakı cavablardan məlum olur ki, qadınlar bu gün özlərinə tək-cə "zərif cins" kimi deyil, həm də vətəndaş, cəmiyyətin aparıcı şəxsi kimi yaşayır, əks-cinsdən də, məhz özünə qarşı belə münasibət və hörmət tələb edir.

Birinci sualdakı "əlavə fikriniz" bəndinin təhlili zamanı müasir dövrdə qadınların rastlaşdıqları problemlərin səbəbi kimi, dolanışığın və yaşayışın ağır olması. Qarabağ problemi, qaçqınların vəziyyəti, ailədən kişilərin qazanc arxasınca getməsi, onların yerdə qalanlarının problemləri, bəzi bölgələrdə qızların erkən yaşda ərə verilməsi, xaricə gedən oğlanların sayının geri qayıdandan çox olması aşkar edilmişdir. Bəzi repsodentlərin fikrincə isə, məhz xırda ticarətlə - alverlə məşğul olmaq qadınların problemlərini artırır. Səhərdən-axşamamaca, ilin bütün fəsillərində alverlə məşğul olan qadınların problemlərinin artmasının və hüquqlarının pozulmasını tez-tez şahidi oluruq. Bu isə, həllini gözləyən məsələdir. R.Mirzəzadənin fikrincə, bir qism repsodent isə, "göstərilən bütün hallarda qadın problemlərlə rastlaşır" fikrindədir. Beləliklə, keçid dövründə Azərbaycan qadınlarının rastlaşdıqları problemlər sorğulara əsasən, bu kimi amillərlə bağlıdır: sosial vəziyyətin çətinləşməsi; işsizliyin artması; səhiyyə və ali təhsil sahələrində pullu xidmətə keçilməsi; sosial müdafiə sahəsində güzəştlərin ləğv edilməsi; qaçqınlıq vəziyyəti; ailədaxili ixtilafın yaranması; elm sahəsində çalışan qadınların sayının azalması; kişilərin MDB və xarici ölkələrə emiqrasiyası; imkansızlıq, şəraitin olmaması; pessimizmin yaranması; pis güzəran və yoxsulluğun ağırlığının, əsasən, qadınların üzərinə düşməsi (dul qadınlar, tək qadınlar və s.); problemlərin çoxluğu və tədqiq edilməməsi; cəmiyyəti idarə etməkdə qadınların potensialından az istifadə olunması; polis alver edən qadınları təhqir etməsi və onlara fiziki təzyiq göstərilməsi; qadınların öz problemlərinin çoxunu dərk etməməsi.

Göründüyü kimi, keçid dövründə Azərbaycan qadınlarının rastlaşdıqları yeni problemlər sırasında, əsasən, işsizlik, sosial-iqtisadi vəziyyətin aşağı olması, ağır güzəran və yoxsulluğun qadınların üzərinə düşməsi və bunların nəticəsi kimi yaranmış pessimizm diqqəti cəlb edir. Bundan əlavə, repsodentlər müsəlman ölkələrində qadın-kəşi münasibətlərinin özünəməxsusluğunu vurğulamış və məsələyə bu aspektdən yanaşmışlar. Məsələn, ağır güzəran və yoxsulluğun qadınların üzərinə düşməsi problemini götürək. Yuxarıda

qeyd olunduğu kimi, kişilər bu məsələyə obyektiv yanaşmış və həqiqətən də, ailə-məişət problemlərində daha çox məsuliyyəti qadınların əleyhinə çıxan F.Engelsdən fərqli olaraq, sosial feministlər ümumi sinfi və sosial problemlərdən, məhz qadın problemlərinin ayrılmasının labüdlüyünü təkid edirdilər.

Öz fikirlərinə görə daha təsirli radikal istiqamət idi (K.Millet, S.Fayerstoun, A.Dvorkin, K.Delfi, M.Doili və s.). Onlar qadın hüquqlarının tapdanmasının əsaslarının daha dərinə öyrənilməsi yolunu tutdular. Bu cərəyanın tərəfdarlarının fikrincə, qadın hüquqlarının pozulmasının əsas səbəbi patriarxatdır, yəni kişilərin qadınlar üzərində tam hakimiyyət sistemidir.

Hal-hazırda yuxarıda göstərilən bu üç cərəyan, 60-cı illərdə olduğu kimi, özünü tam qabarıq şəkildə büruzə vermir. Bundan əlavə, son dövrlərdə çoxlu yeni cərəyanlar meydana gəlmişdir:

- "mədəni" feminizm, onun nəzəriyyəçiləri separat (kişilərdən və maskulinizmdən ayrı) qadın mədəniyyətinin inkişafı tərəfdarlarıdır;

- "humanist" feminizm, bu nəzəriyyənin hər iki cinsdən olan tərəfdarları, "qadın" və "kişilərin" ayrılıqda maraqlarının nəzərə alınmasını, humanizm meyilli mədəniyyətin inkişafına üstünlük verilməsini irəli sürürlər;

- "qara", yeni Amerika zənci feminizmi və milli rəng almış - Latın Amerikası, Afrika, müsəlman və digər feminizmlərdir. Bu cərəyanlarda qadınların vəziyyəti yalnız cinsi baxımdan deyil, həmçinin, irqi və milli baxımdan analiz olunur. R.Mirzəzadə göstərir ki, iki sistemin mövcud olduğu şəraitdə qadın hərəkatı müxtəlif fikir ayrılığından ideoloji mübarizənin mərkəzində özünə mühüm yer tutdu. Xüsusilə, keçmişdə sosialist birləyi ölkələri mövcud olduğu sosializm kapitalizmin ideoloji mübarizəsində qadın probleminə daha çox istifadə edilirdi. Bu mübarizənin sosial, hüquqi və s. təsiri hər iki cəmiyyət sisteminə, əlbəttə, hiss olunurdu.

Qadın hüquqlarının təmin olunması məsələsi müxtəlif sistemli ölkələrin əsas qanunlarında, onların bir çox başqa rəsmi sənədlərində, hətta həmin ölkələrin bir sıra beynəlxalq bəyanatlarında öz əksini tapmışdır. Bütün bu tədbirlər qadın hüquqlarının kökü problemlərini həll edə bilməyə də, bu sahədə, heç şübhəsiz, öz müsbət nəticələrini də verirdi.

XX əsr qadın probleminin qoyuluşu və həllində, qadın hərəkatının genişlənməsində vüsətli, gərgin və eyni zamanda, bu problemin reallaşması sahəsində, demək olar ki, dönüş əsri olmuşdur.

Bir-birinə zidd olan iki ictimai sistemin mövcudluğu, bunların tarixən yanaşı yaşaması qadın problemini daha da aktuallaşdırmış, qadın hərəkatını cəmiyyətin aparıcı qüvvələrindən birinə çevirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanmışdır.

Qərbdə qadın hərəkatının ilk dövrlərində bu hərəkatın fəal iştirakçılarının, demək olar ki, əksəriyyəti sosialist mahiyyətli qurumlarda da çox fəaliyyət göstərdiklərini inkar etmək olmaz. Bu, ona görə elə xarakter almışdır ki, həmin qüvvələr, məhz qadın hüquqları uğrunda mübarizədə hərtərəfli şəkildə tərəfkeşlik dəstəyinin müdafiəsinə inam bəsləyirdilər. Lakin tədricən müəyyənləşdi ki, orada da zəif cinsə lazım gələndə, mitinqlərdə öndə gedən və çox zaman say çoxluğu artıran şəxslər kimi yanaşırdılar. Belə bir vəziyyət qadınların hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasında əsaslı dəyişikliklər yaratmadığından, sosialist mahiyyətli təşkilatların rolu tədricən azalaraq zəiflədi.

60-cı illərdə qadın hərəkatında ekstremist cənab deyilən bir tərəf fəallaşdı. Onun nümayəndələri əks-"cinsə" yəni kişilərə nifrət təbliği kampaniyası ideyası üzrə iş aparırdılar.

Onlar keçmiş patriarxat cəmiyyətindən fərqli olaraq ərə getmir, qüvvətli "cinsin" kişilərin heç bir sahədə təbəçilik funksiyalarını qəbul etmir və bunu qəti surətdə rədd edirdilər. Feminist ərli qadınlar kişiye tabe olmamağın bir forması kimi "missis" müraciət formasını inkar edib, onlara "miss" deyərək müraciət etməyi tələb edirdilər. Əsas səbəb isə, o, gətirilirdi ki, "missis" müraciət forması, məhz qadının bir şəxsiyyət kimi kişidən asılı olduğunu, ona təbəçiliyində qaldığını açıq-aydın diqqətə çatdırırdı.

Onlar keçmiş patriarxat cəmiyyətindən fərqli olaraq ərə getmir, qüvvətli "cinsin" kişilərin heç bir sahədə təbəçilik funksiyalarını qəbul etmir və bunu qəti surətdə rədd edirdilər. Feminist ərli qadınlar kişiye tabe olmamağın bir forması kimi "missis" müraciət formasını inkar edib, onlara "miss" deyərək müraciət etməyi tələb edirdilər. Əsas səbəb isə, o, gətirilirdi ki, "missis" müraciət forması, məhz qadının bir şəxsiyyət kimi kişidən asılı olduğunu, ona təbəçiliyində qaldığını açıq-aydın diqqətə çatdırırdı.

rırdı. Şərqdə və Qərbdə qadın problemi, məhz qadına münasibətin əsaslı və fərqli xüsusiyyətləri ilə seçilir.

Ulu Öndər Heydər Əliyev qadınların hüquqlarına, analara ehtiramına belə ifadə edirdi: "Qadınlar, çalışın, öz intizamılığınızı, dözümlülüyünüzü, sədaqətliyiynizi kişilərə də öyrədəsiniz."

Kişilər qadınları gərəklə həmişə yüksəkdə görsünlər, qadınlara gərəklə xüsusi hörmət etsinlər, qadınlara diqqətlə yanaşsınlar.

Səadət anlayışı qadın üçün çox böyük və geniş anlayışdır. Hər bir qadın istəyir ki, xoşbəxt olsun, o, səadətə nail olsun.

Azərbaycan qadını mərd, cəsarətli, qeyrətli və namuslu qadındır.

Nə qədər xoşbəxtlik ki, bizim xalqımızı yetişdirən, böyüdən, xalqımızı artıran gözəl və mərd qadınlarımız var.

Qadınlara bundan sonra da qayğı göstərmək bizim vəzifəmiz və borcumuzdur.

Qadın Azərbaycanda cəmiyyətin ən şöhrətli və ən hörmətli üzvüdür.

Dünyanın ən gözəl qadınları Azərbaycandadır.

Mən dünyanın çox yerini gəzmişəm, qadınlarını görmüşəm. Fikrim belədir ki, Azərbaycan qadını bütün dünyadakı qadınlardan gözəldir".

Vahid Ömərov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru